
TÁJÉKOZÓDÁS

AZ ORVOSI HELYESÍRÁSI SZÓTÁRRÓL

Orvosi helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó, Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár, Budapest, 1992

Több évtizedes átfogó gyűjtőmunka után jelent meg az orvosi szakmában nagy érdeklődéssel várt helyesírási szótár, amely az orvosi hivatás fontos kézikönyve is. Orvosokból és nyelvészekből 1988 elején alakult meg az a munkacsoport, amely a szótár elkészítését vállalta. Az anyaggyűjtést nagyszámú forrásanyagra támaszkodva a kötet főszerkesztője, Magasi Péter irányította. Munkáját az egészségügyi intézetek szakmunkatársai úgy segítették, hogy több mint százötvenezer adatot bocsátottak a rendelkezésére. Ezt követően 1989-ben számítógépes feldolgozással betűrendbe szedték az adatokat, majd kidolgozták a szótár alapvető szerkesztési irányelveit, amelyeket a Magyar Tudományos Akadémia Helyesírási Bizottsága 1989 novemberében véglegesített. Csak ezután kezdődött meg az előszerkesztés, amelynek során mindjárt két kérdést kellett megoldani. Az egyik, hogy a százötvenezer adat közül mi kerüljön be a szótárba, a másik, hogy az elfogadott irányelvek alapján minden egyes szónál milyen frászmódot alkalmazzanak. Ez a munka 1990 januárjában fejeződött be, majd a munkatársak három csoportja (mindegyik csoporthoz egy orvos és egy nyelvész tartozott) elbírálta az előszerkesztők javaslatait, kialakítva az anyagnak számítógépen korrigált és rendezett, lektorálásra már alkalmas formáját. A lektorálást 1991 őszéig elvégezték, majd elkezdődött a szótárkészítés második fázisa, azaz a címszavaknak a számítógépes „tergo” (szóvégződések szerinti) ellenőrzése. Ez azt jelentette, hogy az azonos végződésű (utótagú) szavakat együvé gyűjtve is át lehetett tekinteni. A szókapcsolatnak minden eleme külön egységnek számított, ezért mintegy száznevenezer adatot kellett átvizsgálni. Ezt követően többlépcsős szakaszokban a lektori vélemények figyelembe vételével és a „tergo” tanulságai alapján az egész anyagot újra átdolgozták, számítógépen korrigálták, majd sor került a háromphasos forma kialakítására. Esszerű szelekció révén a szógyűjteményt kilencvenezer szóra szűkítették, míg végül 1991 nyarára a szótár elnyerte végleges formáját.

A szerkesztés során az elfogadott és alkalmazott alapelvek, amelyeket a Magyar Tudományos Akadémia Orvostudományi Osztálya, Helyesírási Bizottsága és Anyanyelvi Bizottsága fogalmazott meg, a következők (kivonatos idézet a könyvből):

1. Általános érvényű irányelv: „ha a magyar szavak vagy kifejezések az idegennel azonos jelentésűek és tartalmúak, tehát nem veszélyeztetik a szakszerűséget, a már bevált megfelelő magyar szavak használata részesüljön előnyben az idegenek helyett.

2. A latin és a magyaros írásmód elvei

Latin (görög) eredetű orvosi szavaink írásában mind a latin, mind a magyaros írásmódnak megvan a maga létjogosultsága.

A latin vagy a magyaros írás eldöntésekor két általános rendező elvnek kell érvényesülnie.

A) Az első a köznyelvvé válás szerinti rendező elv. Ez a következőket jelenti.

Ha egy orvosi szakszó vagy szakkifejezés már a köznyelvben is meghonosodott, azaz a mindennapi nyelvben is széles körben ismert, illetőleg a köznyelvben való meghonosodás útján van, akkor – mint tendencia – a magyaros (fonetikus) írásmód érvényesül. A köznyelvvé válás elvéből következőleg magyarosan (ínetikusan) írjuk a helyesírási és az értelmező szótárakban található orvosi szavakat, továbbá a szótárakban nem található, de már közkeletűvé vált (az orvosi szakma körén kívül is ismert) latin (görög) eredetű szavakat és kifejezéseket, pl. ciszta, szépszis stb.

B) A második a szövegfajták, vagyis a címzettek (kinek írunk?) szerinti rendező elv. Ez a következőket jelenti.

a) Az orvos olvasóknak szánt szakmai szövegekben, például tudományos szaklapokban, tudományos dolgozatokban, orvosi kézikönyvekben, az egészségügyi felsőoktatás tankönyveiben, a kórházi és klinikai praxisban (kórlapokon, zárójelentésekben stb.) általában a latin írásmód következetes alkalmazását kell elfogadottnak tekinteni, még egy közkeletűvé vált (vagy a közkeletűvé válás útján levő) szakszavak esetében is; pl. extra systole (extraszisztolé helyett) . . .

Ennek az elvnek az alkalmazása során figyelembe kell venni azonban az orvosi szakma tárgyi valóságának (mit írunk? miről írunk?) szempontját is.

Eszerint az orvos olvasóknak szánt szövegekben latinosan írjuk a nemzetközileg is használt

anatómiai, kór-, élet- és szövettani neveket;

a kórokozók neveit;

a betegségmegnevezéseket, a műtéti eljárásokat és a védett gyógyszerneveket. . .

Még az orvos olvasóknak szánt szövegben is magyarosan (fonetikusan) írjuk azonban:

a tudományágak és szakterületek neveit. . .

az orvosi technikai eljárások, műszerek neveit. . .

a kémiai vegyületek és gyógyszerkészítmények neveit. . .

a társadalomtudományok (. . .) szakkifejezéseit, ha azok e tudományokban fonetikusán írandók. . .

Általános irányelvnek tekinthető az orvos olvasóknak szánt közleményekben is, hogy a már bevált magyar szavakat, kifejezéseket használjuk az idegenek helyett.

b) A széles olvasóközönségnek, vagyis a nem szakember olvasóknak szánt ismeretterjesztő szövegekben lehetőleg a magyar megnevezéseket kell használni, pl. áttét, gyomorhurut, rózsahimlő. . .; vagy ha ilyen nincs, akkor az idegen megnevezések fonetikus írásmódját célszerű alkalmazni, pl. cirrózis (cirrhosis helyett), metaplázia (metaplasia helyett) stb. (. . .)

Egyéb elvek

1. A több szóból álló, a latin nyelv ragozási, egyeztetési és szórendi szabályai szerint

szerkesztett orvosi kifejezéseket mindig latinosan írjuk; (. . .)

2. A görög eredetű szavakat is latinosan írjuk, beleértve a valójában görög eredetű ph, th, rh, x és y használatát is. . .

3. Magyar képzővel ellátott latinosan írt szavaknál törekedni kell az egész szó magyaros írására, de csak akkor, ha a szó már közkeletűvé vált, vagy ha a latinos szó szerkezet szabályait nem sértjük meg. . .

4. A szóbokrok írásában is legyen meg a rendező elv(ek) szerinti következetesség; . . .

5. Az összetett szavak írásában a magyar helyesírás szabályai szerint kell eljárni. A vegyes nyelvű összetételek esetében hibrid íráskép is kialakulhat.

6. Az idegen szavak és kifejezések szótárában (Bakos Ferenc, Budapest, 1973. és további lenyomataiban) található, magyarosan írt latin (görög) utótagok és képzők írásmódjában is az ismertetett elvek szerint kell eljárni. . .

Ha viszont a köznyelvben is már széles körben használt szavakról van szó, törekedni kell a magyaros írásra, azaz az egész szó magyaros írására. . . A hibrid írás, vagyis a latinosan írt szótó + magyarosan írt szóvégződés vagy fordítva a magyarosan írt szótó + latinosan írt szóvégződés. . . nem engedhető meg.

7. Fontos követelmény, hogy egy írásművön belül az írásmód egységes és következetes legyen.”

Végezetül a könyv jellemzéseként idézzük a két főszerkesztő, Fábián Pál és Magasi Péter gondolatait az előszóból, miszerint e munka „nem egy szűkkörű csoport önkényű nézete, hanem sok vélemény harcának összecsiszolt, kiegyenlített végeredménye. Ezért bízunk abban, hogy a javasolt írásmódok az orvostársadalom jelentős részének egyetértésével találkozni fog”. Mi pedig abban reménykedünk, hogy ezek a helyesírási szabályok a délvidéki magyarság részéről is halló fülekre és követőkre találnak.

GUBÁS Jenő